

*Холоменюк І.М.,
старший викладач кафедри менеджменту,
Черкаський державний технологічний університет*

ДЖЕРЕЛА ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті досліджено закордонний досвід фінансування малого та середнього бізнесу. Проаналізовано програми з фінансування та підтримки малого і середнього бізнесу, які реалізуються в Україні в рамках діяльності міжнародних фінансових організацій. Сформовано пріоритетні напрями розвитку системи мікрофінансування в Україні. Визначено роль малого і середнього бізнесу в розвитку економіки країни. Виділено проблеми фінансування бізнесу в Україні.

Ключові слова: фінансування малого і середнього бізнесу, міжнародні фінансові організації, мікрофінансування, фінансово-кредитні установи, розвиток малого та середнього бізнесу, зовнішні джерела фінансування.

Постановка проблеми. Однією з актуальних та важливих проблем економіки України є підвищення темпів розвитку економіки в цілому та рівня конкурентоспроможності регіонів зокрема. Вирішити дану проблему можна за рахунок підтримки та розвитку бізнесу, адже він є важливою ознакою існування ринкової економіки. Бізнес завжди розглядають як одну з основ сучасної ринкової економіки. Розвиток бізнесу, зокрема малого і середнього, відіграє важливу роль в економіці країни, між ним та економічним розвитком країни спостерігаються тісний зв'язок та пряма залежність. Рівень розвитку малого і середнього бізнесу прямо залежить від насичення ринку товарами та послугами, кількістю безробітних та рівня життя населення. Активізація та підтримка малого і середнього бізнесу є одним із напрямів, що забезпечує подолання економічної кризи та її наслідків для країни. Прикладом цього є бурхливий розвиток малого і середнього бізнесу, який був орієнтований на високо-технологічну діяльність, що, своєю чергу, сприяв розвитку економік країн США та ЄС наприкінці минулого століття. Актуальність досліджень полягає в тому, що малий і середній бізнес вирішує багато економічних та соціальних проблем країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування джерел фінансового забезпечення малого бізнесу заслуговує увагу та досліджується багатьма вченими. Значний внесок у висвітлення різних теоретичних і практичних аспектів даного питання зробили такі вітчизняні вчені, як: П.Ю. Буряк, М.Д. Білик, О.М. Біломістний, З.С. Варналій, О.В. Крохмаль, М.І. Крупка, С.К. Реверчук, Р.А. Слав'юк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне розробкам усіх учених, що досліджували дану проблематику, можна зазначити, що питання проблем пошуку джерел фінансування малого бізнесу потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні джерел фінансування розвитку малого бізнесу та проблем, які з цим пов'язані.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи проблеми розвитку малого і середнього бізнесу в Україні, слід

відзначити, що основною з них є проблема недостатності фінансування. Ця проблема є актуальною не лише в нашій країні, але й у решті країн, зокрема і в економічно розвинених. Для розв'язання даного питання більшість країн забезпечують сприятливі законодавчі умови щодо створення фінансової інфраструктури. Малий і середній бізнес у більшості країн при цьому фінансується переважно за рахунок невеликих банківських установ, а саме: банків взаємного кредитування, кооперативних банків, які спеціалізуються здебільшого на кредитуванні середніх і дрібних підприємств та за рахунок міжнародних програм допомоги. Такі установи задовольняють потреби бізнес-структур у наданні різноманітних послуг, зокрема кредитуванні, лізингу, консультацій із фінансових питань, інвестуванні та ін.

Україні для вирішення питань фінансування потрібно за основу брати позитивний досвід країн ринкової економіки. Для прикладу, в Японії для підтримки та розвитку малого бізнесу було запроваджено спеціальне оподаткування для окремих видів діяльності, налагоджена система страхування бізнесу, надано підтримку бізнесу, що займається новітніми розробками та технологіями. Результатом такої діяльності є те, що промислове будівництво Японії на 40% забезпечене тільки за рахунок малого підприємництва. У країнах ЄС для фінансування малого і середнього бізнесу залучають спеціальні фонди, такі як Соціальний фонд та Фонд регіонального розвитку, а також асоціації малого бізнесу та торгівельно-промислові палати. У США основним джерелом фінансування малого і середнього бізнесу під час реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів є фонди та венчурні компанії, діяльність яких не є привабливою в українських умовах, оскільки така діяльність фактично не регламентована в законодавстві України.

В умовах кризової ситуації в Україні фінансово-кредитні установи не готові фінансувати повною мірою малий та середній бізнес, тому активну роль у кредитуванні бізнесу почали відігравати міжнародні фінансові організації. Отримати кредит від таких організацій – досить важкий та тривалий процес, проте він вигідний для підприємців, адже сума, яку можна отримати, є досить великою та з малими відсотками за користування кредитом. Перелік та опис програм наведений у табл. 1.

Держава виконує роль посередника між малим і середнім бізнесом та міжнародними фінансовими установами, адже надає консультації та сприяє співробітництву з такими міжнародними організаціями.

Розглядаючи структуру сектору малого бізнесу в Україні, можна зазначити, що переважну більшість у ній займають фізичні особи – підприємці, для яких можна використати мікрофінансування як механізм фінансової підтримки суб'єктів підприємництва. У світі такий механізм є одним з ефективних та пріоритетних напрямів кредитування для підприємців, а

особливо для тих, хто тільки започатковує свій бізнес. Організації, що займаються мікрофінансуванням, готові надавати кредити для підприємців із нульовим стажем діяльності, від яких відмовляється банк через занадто високі ризики неповернення коштів [5].

Аналізуючи закордонний досвід, можна зробити висновок, що основним пріоритетом розвитку доступної, зручної, соціально спрямованої та гнучкої системи мікрофінансування в Україні є:

- стимулювання фінансово-кредитних установ, а саме комерційних банків, кредитних спілок, лізингових компаній та товариств взаємного кредитування, до розширення послуг із мікрокредитування малого і середнього бізнесу;
- спрощення порядку надання кредитів, зменшення відсотків за користування кредитами, збільшення строку користування кредитами, що в результаті приведе до забезпечення сприятливих умов для отримання мікрокредитів підприємцями;
- підтримка та врегулювання нормативних відносин між фінансово-кредитними установами та клієнтами;
- підтримка та розвиток фінансово-кредитних установ;
- дослідження та використання закордонного досвіду у сфері мікрокредитування;

- вдосконалення нормативно-правових актів у сфері кредитування фінансово-кредитними установами;
- вдосконалення механізму одержання мікрокредитів за рахунок підтримки малого і середнього бізнесу державними установами;
- розробка національної програми з мікрокредитування;
- розробка системи інформаційно-освітнього забезпечення підприємців у сфері кредитування [2, с. 6].

Найбільш зацікавленою у розвитку малого і середнього бізнесу завжди є держава. Роль держави полягає у забезпеченні розвитку і підтримці малого і середнього бізнесу за рахунок надання пільгових кредитів, стимулювання фінансових установ, переорієнтації бюджетних коштів, забезпечення гарантіями, використання іноземної допомоги та підтримки розвитку страхового ринку.

В Україні в практиці державної підтримки використовують пряме державне фінансування та пряме державне кредитування. Обсяг фінансування розрізняють залежно від етапу розвитку підприємства:

1. На етапі створення підприємства використовується фінансове забезпечення інвестиційної діяльності.
2. Налагодження діяльності підприємств у перші роки діяльності.

Таблиця 1

Міжнародні фінансові організації, що діють в Україні

Міжнародні фінансові організації	Назва програми	Опис програми
Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation)	Ukraine Sustainable Energy Finance Program	Метою програми є забезпечення фінансами та підтримка бізнесу, діяльність якого спрямована на енергоефективність.
	Ukraine Resource Efficiency Program	Метою програми є збільшення кількості інвестицій в бізнес та ресурсозберігаючі технології
	IFC Ukraine Residential Energy Efficiency Project	Метою програми є фінансування модернізації житлового сектору за рахунок використання економічних енерготехнологій
	Ukraine Agri-Insurance Development Project	Програма спрямована на підтримку та розвиток страхування агробізнесу. Програма фінансується за підтримки Міністерства закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади
	Ukraine Agri-Finance Project	Програма має за мету фінансування агробізнесу та підтримку сільськогосподарського виробництва в Україні. Також програма передбачає консультативну допомогу з питань потенціалу агробізнесу
Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development (EBRD))	The Eastern Partnership SME Finance Facility	Метою програми є кредитування малого і середнього бізнесу в умовах фінансової кризи
	ЄБPP	Метою програми є кредитування бізнесу в Україні незалежно від розміру
Німецько-український фонд	Програма мікрокредитування	Метою програми є фінансування сфери послуг, торгівлі, агробізнесу, сфера послуг, але за умови, що це мікропідприємства, фізичні особи – підприємці або середній бізнес. Відповідно до програми максимальний розмір кредиту становить € 25 000 (для фізичних осіб – підприємців і мікропідприємств), € 100 000 (для малих підприємств), € 250 000 (для середніх підприємств). Термін кредитування за умовами програми становить: - 3 роки для фінансування оборотного капіталу; - 5 років (для фінансування інвестицій в основні засоби)
	Програма рефінансування агросектору	Метою програми є фінансування виробництва, агробізнесу, торгівлі та сфери послуг. Основною умовою участі в програмі підприємців є те, що кредитування поширене на малий та середній бізнес у місцевості, де чисельність населення не перевищує 100 тис. Відповідно до програми, максимальний розмір кредиту становить € 250 000. Термін кредитування за умовами програми становить 3 роки (для фінансування оборотного капіталу) та 5 років (для фінансування інвестицій в основні засоби)
Німецький державний банк розвитку (KfW)	European Fund for Southeast Europe	Метою програми є широкий спектр фінансування бізнесу

3. Підтримка інвестиційної діяльності підприємства малого і середнього бізнесу, що займаються інноваційною діяльністю.

4. Фінансове забезпечення підприємця на етапі виживання та стабілізації діяльності підприємства [3, с. 40].

Розвиток малого підприємництва є одним із дієвих та головних важелів розв'язання економічних та соціальних проблем, які виникають у сучасних умовах трансформації економіки. Проте в практиці господарювання вітчизняних малих та середніх підприємств слід відмітити, що вони ще не посіли свого належного місця відповідно до світового досвіду ринкових перетворень. Однією з проблем, які перешкоджають активізації розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, передусім є недостатність фінансових ресурсів для ефективного функціонування бізнесу. Малий і середній бізнес через обмеженість власних джерел фінансування змушений шукати зовнішні джерела фінансування та підтримку з боку держави.

До таких зовнішніх джерел фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні можна віднести: кошти комерційних банків та фінансових компаній, кошти державного або місцевого бюджетів, спеціальних вітчизняних та міжнародних фондів підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу, міжнародних банків. За рахунок таких зовнішніх джерел малий і середній бізнес може отримати: гарантії з боку держави, кредити від різного роду установ, цільове бюджетне фінансування, лізинг, франчайзинг страхування та субсидування [1]. Це дасть змогу малому і середньому бізнесу закріпити свої позиції на ринку, нарощувати вартість та розвиватись, адже він має бути рушійною силою для зростання економіки регіонів та країни в цілому.

На малий та середній бізнес в Україні покладаються великі завдання по соціальних та економічних перетвореннях в економіці країни. Він може швидко реагувати на фактори, що впливають на його діяльність. Наприклад, таких факторів, як світова фінансова криза, погіршення економічної ситуації та в даний час складної ситуації на сході України. Такий різновид бізнесу також має змогу оперативно реагувати на зміну кон'юнктури ринку, адже попит завжди породжує пропозицію [8].

У країнах Європейського Союзу малий та середній бізнес у ВВП займає досить велику часту – 40–67%. При цьому даний показник в Україні сягає лише 5–7%. Саме така мала частина малого і середнього бізнесу у ВВП свідчить про те, що держава не забезпечує достатньої підтримки і розвитку підприємців та, своєю чергою, не сприяє зміцненню середнього класу. Для прикладу, в європейських країнах частка малого бізнесу є значно вищою: в Італії суб'єкти малого та середнього бізнесу створюють 60% національного валового продукту, у Данії – 80%, а в середньому по всій Західній Європі – 63–67% [7].

В умовах економічної кризи проблеми фінансування функціонування суб'єктів господарювання набувають першочергового значення. Особливо гостро дане питання постає перед суб'єктами малого бізнесу насамперед через обмеженість власних коштів для фінансування [4], адже у підприємства постійно зростають потреби в оновленні та модернізації основних виробничих фондів, поновленні обігових коштів, вихід на нові ринки збуту, збільшенні потужностей та підвищенні кваліфікації працівників.

Дану проблему можна вирішити за допомогою зовнішніх джерел фінансування, зокрема за рахунок кредитування. Проте і тут виникають проблеми, які гальмують розвиток кредиту-

вання малого і середнього бізнесу в Україні. До такого роду проблем відносять:

- високий ризик неповернення кредитів підприємцями;
- «тіньову» діяльність суб'єктів підприємництва;
- високу вартість кредитів;
- жорсткі умови отримання кредитів;
- недостатню економічну та юридичну грамотність підприємців;
- малий строк користування кредитом;
- можливість зростання відсотків за користування кредитом у нестабільних економічних умовах та ін.;
- недостатність стартового капіталу у підприємців;
- відсутність якісних бізнес-планів;
- відсутність кредитної історії у підприємців-початківців (стартапів);
- невідповідність фінансової звітності підприємців, які працювали за спрощеною системою оподаткування, вимогам банків (у цьому випадку можливе надання кредиту як фізичній особі, під заставу);
- неплатоспроможність деяких підприємців;
- законодавчу неврегульованість на ринку мікрофінансування.

Враховуючи зазначені проблеми фінансування малого та середнього бізнесу в Україні, до першочергових завдань слід віднести:

- регулювання з боку держави ставок рефінансування та зменшення вартості банківських кредитів із боку Національного банку України з метою подальшого здешевлення кредитів для малого та середнього бізнесу;
- розвиток лізингу, що дасть змогу підприємцям розвиватися та нарощувати свої потужності;
- створення та активізація бізнес-інкубаторів, інвестиційних фондів, інноваційних фондів, бізнес-центрів та технопарків, які будуть підтримувати підприємців та створюватимуть умови для залучення іноземних інвестицій в Україну [6].

Крім того, для розв'язання проблем у сфері фінансування малого та середнього бізнесу слід розробити та реалізувати такі заходи: розвиток фондового ринку; вдосконалення інфраструктури фінансово-кредитного ринку; розвиток венчурного бізнесу; посилення співпраці з міжнародними організаціями та фондами, які підтримують та забезпечують розвиток малого та середнього бізнесу як із боку банківських установ, так і державних регулюючих органів; збільшення коштів, які передбачені у державному бюджеті на компенсацію відсотків, сплачених суб'єктами господарювання комерційним банкам за кредитами, що отримані на реалізацію інвестиційних проектів.

Висновки. Отже, у сучасних умовах господарювання необхідним є покращання інвестиційного клімату малого та середнього бізнесу, створення прозорої, стабільної та справедливої системи національного законодавства для залучення постійного потоку іноземного капіталу в Україну та залучення коштів із зовнішніх джерел фінансування.

Крім того, стимулювання розвитку та підтримка кредитування малого і середнього бізнесу в Україні потребує таких заходів: спрощення механізму отримання кредитів підприємцями; сприяння розвитку небанківських фінансових установ; розробка та державна підтримка програм із мікрокредитування; вдосконалення механізму підтримки та розвитку малого і середнього бізнесу; пільгове оподаткування для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю; розробка державної програми пільгового фінансування малого і середнього бізнесу.

Література:

1. Барбакова Л.В. Фінансові інструменти і проблеми залучення фінансових засобів у малий і середній бізнес / Л.В. Барбакова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 4(4). – С. 102–111.
2. Богун К.В. Удосконалення фінансової інфраструктури малого підприємництва в межах державно-приватного партнерства / К.В. Богун // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – 2010. – № 3. – С. 104–108.
3. Васківська К. Фінансово-економічний механізм розвитку малого підприємництва / К. Васківська, І. Петрик, С. Яромльський // Вісник ДАУ. – 2013. – Вип. 20–23. – С. 135–140.
4. Калініченко Л., Кобзистий С. Актуальні проблеми фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в сучасних умовах / Л.Л. Калініченко, С.М. Кобзистий // Економічний форум. – 2013. – № 2. – С. 1–8.
5. Касьян О.Ю. Фінансування малого бізнесу в Україні: проблеми та можливості розширення / О.Ю. Касьян // Управління розвитком. – 2013. – № 5. – С. 85–87.
6. Ломачинська І.А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва / І.А. Ломачинська // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2012. – Т. 17. – Вип. 3–4. – С. 37–43.
7. Ломачівська І.А. Формування джерел фінансового забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва / І.А. Ломачівська // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – 2012. – № 3–4. – С. 37–43.

Холоменюк І.М. Источники и проблемы финансирования развития малого и среднего бизнеса: отечественный и зарубежный опыт

Аннотация. В статье исследован зарубежный опыт финансирования малого и среднего бизнеса. Проана-

лизированы программы по финансированию и поддержке малого и среднего бизнеса, которые действуют в Украине в рамках деятельности международных финансовых организаций. Сформированы приоритетные направления развития системы микрофинансирования в Украине. Определена роль малого и среднего бизнеса в развитии экономики страны. Выделены проблемы финансирования бизнеса в Украине.

Ключевые слова: финансирование малого и среднего бизнеса, международные финансовые организации, микрофинансирование, финансово-кредитные учреждения, развитие малого и среднего бизнеса, внешние источники финансирования.

Holomeniuk I.M. Sources and problems of financing development of small and medium business: domestic and foreign experience

Summary. The article studies foreign experience of financing of small and medium-sized businesses. Analyzed programs for financing and support small and medium-sized businesses, which operate in implemented in Ukraine in the framework of the international financial institutions. It formulates priority directions of development of the microfinance system in Ukraine. Defines the role of small and medium enterprises in the economic development of the country. Selected problems of business financing in Ukraine.

Keywords: the financing of small and medium businesses, international financial institutions, micro-finance, financial-credit institutions, development of small and medium-sized businesses, external sources of financing.